

MAGYAR REGÉNYEK KÜLFÖLDÖN*

I

A *Prosateurs Etrangers Modernes* c. vállalkozás, amelyet még a külföldi irodalmi szépségekkel szemben annyi érzékkel bíró Léon Bazalgette alapított, rövid időn belül a második magyar könyvet adja ki Párizsban. Az *Anthologie des Conteurs hongrois* (Magyar novellisták gyűjteménye) után most ugyancsak Gara László és Marcel Largeand fordításában Móricz Zsigmond *Az Isten háta mögöttje* jelent meg ízléses kiadásban a vállalat sorozatos kiadványai között.

Csak a legnagyobb örömmel fogadhatjuk ezt az ismételt kísérletezést, amellyel kiadó és fordítók a francia olvasó előtt annyira ismeretlen magyar szépprózát Franciaországban meghonosítani akarják. A fordítók a könyv elé írt tömör bevezetésükben Móricz Zsigmond értékelésén kívül a modern magyar könyvek hódítására is kiterjeszkednek a francia irodalomban. Ezek bizony nem a legnagyobb méretűek. Mindössze Heltai és Zilahy egy-egy regényéről lehet beszámolni az elbeszélők gyűjteményén kívül, ami, nem beszélve a nagyszámú német átültetésekről, még az angol, olasz, lengyel, sőt spanyol fordításokhoz arányítva is feltűnően és meggondolkoztatón kevésnek mondható. Aligha modern magyar íróink érdektelensége lehet oka ennek a magyar irodalom részéről egyoldalú szerelemnek, hogy amíg a magyar könyvpiac on tized- sőt huszad-rangú francia írók úgyszólván könyveik megjelenése pillanatában elnyerik a lefordítás disztinkcióját, addig

* Zsigmond Móricz: *Derrière le dos de Dieu*. Ed. Rieder, Paris, 1930. Desider Kosztolányi: *Anna Édes*. Merlin Verlag, Baden-Baden.

francia kiadók világszerte elismert irodalmi értékeink iránt se mutatnak legkisebb érdeklődést sem.

Reméljük, hogy a *Derrière le dos de Dieu* hozzá fog járulni az érdektelen közöny megszüntetéséhez. Móricz Zsigmond kisvárosi, kissé sötét horizontú regényének francia fordítása éppen ebből a szempontból érdekelt elsősorban; mennyit tud átmenteni a fordítás a magyar stílus és szemlélet értékeiből a francia irodalomba? A nehézségek mindenesetre, éppen Móricz Zsigmondnál is, igen nagyok. A fordítók utalnak is a magyar nyelv plasztikai, sőt szimbolikus jellegű kifejezési módjára, szemben a francia analízissel. De ezenfelül is Móricz Zsigmond ízes, eleven előadásmódjára, amelynek humorát, eredetiségét és sokszor egész savát-borsát a szavak, kifejezések és párbeszédnek sajátos színe, friss közvetlensége és lendítő dinamikája teszi ki, nagyon nehéz a franciában megfelelő analógiát találni. A fordítók ezen sokszor úgy segítettek, hogy a magyar kifejezéseket — a szokatlanság vagy a mesterkéeltség vállalásával is — szó szerint átfordították franciára. (Mindjárt maga a cím is ilyen az „isten hátá”-val, amely a franciában ebben a jelentésben ismeretlen.) Az ilyen egyszerű megoldás nem mindig szerencsés is, mert az eredeti nyelvben oly sok visszhangú, annyi színben játszó, élő-eleven szóból vagy kifejezésből az idegen környezetben önmagának csak árnyképe lesz. Szerencsére, a fordítók csak csínján bántak az ilyenfajta átültetéssel, s inkább használták a másik eljárást, amely analógiákkal dolgozik, vagy az elejtett ízességeket és szépségeket az idegen nyelv sugallata szerint más helyen pótolja be.

Annyi bizonyos, hogy *Az Isten háta mögött* francia fordításban sokat veszített humora csillogásából, viszont a magyar vidék egzotikumából, az alakok sajátosságából elég sokat meg tudott őrizni. Ezeket mind művészi értékű többletnek kell számítanunk a regény magával sodró érdekessége és feszült légkörű erotikája mellé, amelyek a francia fordításba is hiánytalanul átmentődtek.

II

Kosztolányi Dezső *Der blutiger Dichter* (A véres költő), *Der schlechte Arzt* (A rossz orvos) és a *Die Lerche* (Pacsirta) c. regényeivel a német könyvpiac keresett, jónevű és nagyon megbecsült márkája lett. Érthető is ez. Kosztolányi regényírói művészetét stílusának könnyed előkelősége, témáinak lírai színezettsége és egyben lélektani elmélyítése, közölnivalóinak elfinomult, a nehézségeket régen legyőző egyszerűsége jellemzi. Mindezek olyan tulajdonságok, amelyek európai bélyeget adnak az írónak, és besorozzák a regényíróknak abba a kiválasztott táborába, amelynek számára a könyvpiac nem egy ország határain belül záródik le.

A magyar regényíróknak ez a térfoglalása a külföldi, elsősorban német könyvpiacon főleg a háború után kezdődött el. Ma már jelentős eredményekről számolhatunk be, noha még mindig nem mondhatjuk, hogy regényíróink súlyuk és értékük szerint érvényesüléshez jutottak volna a külföldi irodalmakban. Kosztolányi *Édes Anna* c., németül most megjelent regénye a magyar irodalom megbecsülését külföldön bizonyára csak növelni fogja.

A regény jellegzetesen pesti, vagy még inkább budai történet, olyan figurákkal, amelyek a magyar főváros légkörében nyerték jellemző vonásaikat, s e légkör nélkül el sem képzelhetők, mégis megközelíthetők bármily nemzetiségű olvasótól, mert Kosztolányi művészi szemlélete lényük, polémiáik és sorsuk lokális összetettsége mögött mindig érezteti az egyetemes emberi távlatot.

Az *Édes Anna* problémája egészen leegyszerűsítve: cselédprobléma. Égetően aktuális kérdés végig egész Európán, túl az óceánig, ahol már a házi alkalmazottak állandó hiánya egyenesen új társadalmi berendezkedést teremtett. A cselédkérdés Kosztolányinál mélységesen emberi kérdéssé válik. Egy szolgálólány élete felörlődik, felemésztyődik gazdáí önzésében. De ezt gazdáí sem tudják, akik míg életét testestől-lelkestől a magukévá zsákmányolják, önzésükben azt hiszik, hogy a világ

leghumánusabb emberei. És a cselédlány sem veszi életének ezt a kegyetlen kisajátítását öntudatán keresztül tudomásul, mindez mintegy pórusain keresztül hatol be, kristályosodik ki öntudatalattisága rejtelmeiben valami brutális bosszúvá, amely azután az olvasó és a regény embereinek szeme előtt is váratlanul, megdöbentően tör ki, amikor ez az óramű pontossággal dolgozó, végtelenségig hű és megbízható lány — egy éjjel gazdáit meggyilkolja.

Kosztolányi *Édes Annája* új az Audoux-tól számítható cselédregények hosszú szériájában, és új az emberi lélek ábrázolásában is. Meg vagyok győződve róla, hogy a német kritikában nagy feltűnést fog kelteni.